Palvelualojen ammattiliitto
Servicefacket

15.11.2017

EDUSKUNTA
Tulevaisuusvaliokunta 17.11.2017

VIITE: Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. osa: Jaettu ymmärrys työn murroksesta, VNS 6/2017 vp

JAETTU YMMÄRRYS TYÖN MURROKSESTA

YLEISTÄ

Palvelualojen ammattiliitto PAM ry (jatkossa PAM) ottaa Tulevaisuusvaliokunnan pyynnöstä kantaa Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon ensimmäiseen osaan, joka käsittelee jaettua ymmärrystä työn murroksesta ja työn muuttumista. PAMin lausunnossa tarkastellaan työelämän muuttumista selonteossa esitetyn viiden keskeisen muutoksen kautta sekä yleisesti että erityisesti palvelualojen näkökulmasta. Lisäksi PAM antaa ehdotuksia siitä, miten haasteisiin voidaan vastata.

Selonteossa esitellään ansiokkaasti monia työn murrokseen liittyviä ilmiöitä, jotka vaikuttavat ja muuttavat yksilöiden, työntekijöiden ja yhteiskunnan toimintaa. Sen sijaan selonteossa arvioidaan verrattain vähän sitä, miten työn murros muuttaa yritysten toimintaa, vastuita ja velvollisuuksia.

1) TYÖN SISÄLLÖN, KÄYTÄNTÖJEN JA ORGANISOINTITAPOJENMUUTOKSET

Digitalisaatio, automaatio ja robotisaatio muuttavat työtehtäviä. Muutoksen myötä osa työtehtävistä katoaa väistämättä, mutta samalla tilalle syntyy myös uusia työpaikkoja ja uudenlaisia työtehtäviä. Palvelualoilla muutokset ovat lisänneet muun muassa dynaamista varastointia, verkkokauppaa, itsepalvelukassoja sekä siivousrobottien määrää. Joissain tapauksissa muutokset ovat vähentäneet tai poistaneet raskaita, rutiiniluonteisia ja työturvallisuuden kannalta vaarallisia tehtäviä.

Suomessa palvelualojen rakennemuutos on näkynyt muun muassa siinä, että monien perinteisten kaupan alan toimijoiden kannattavuus on heikentynyt tai ne ovat poistuneet markkinoilta kokonaan. Lisäksi päivittäistavarakaupan myynti on jo pitkään keskittynyt isoihin myymälöihin ja verkkokaupan suosio on lisääntynyt. Suomalaiset ostavat monia muita maita enemmän erityisesti ulkomaisista verkkokaupoista.

Tulevaisuudessa vähittäiskaupassa myyjien määrän on ennustettu vähenevän ja työtehtävien painottuvan yhä enemmän asiakkaiden palveluun, neuvontaan ja opastukseen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että henkilökohtaisen palvelun ja erilaisten palvelujen merkitys korostuu tulevaisuudessa yhä enemmän.

Digitalisaation kautta erilaisten alustojen käyttö palvelualalla on lisääntynyt (mm. Über, AirBnb ja Wolt) ja alustatalouden kasvu on tuonut monia uusia haasteita. Näihin haasteisiin kuuluvat muun muassa työntekijöiden asema, toimeentulo, sosiaaliturva ja verotus sekä työntekijöiden mahdollisuus kouluttautua ja ylläpitää osaamistaan. Lisäksi alustataloudelle on tyypillistä se, että asiakkaita pyydetään arvioimaan työntekijöitä palvelusuoritusten jälkeen. Nämä arviointimenetelmät ja mainejärjestelmät vaikuttavat merkittävästi siihen, millaisia mahdollisuuksia työntekijöillä on jatkossa saada työtarjouksia.

Työehtosopimukset edistävät reilua kilpailua

PAMin näkemys on, että myös tulevaisuudessa työehtosopimuksien ja lainsäädännön on tarjottava turvaa työntekijöille eikä työturvallisuuteen liittyviä kysymyksiä saa ohittaa. Kun työn teettämisen ja tekemisen tavat pirstaloituvat, sääntelyllä voidaan luoda turvaa.

Yleissitovat työehtosopimukset ovat olennainen osa yhteiskuntavastuullista ja reilua kilpailua. Lisäksi yleissitovat työehtosopimukset hillitsevät esimerkiksi tuloerojen kasvua.

Lyhyellä tähtäimellä ajatus työehtosopimusten heikentämisestä saattaa tuntua houkuttelevalta vaihtoehdolta esimerkiksi kilpailukyvyn lisäämisen näkökulmasta. Yhteiskunnan kannalta toiminta saattaa johtaa kuitenkin siihen, että työturvallisuudesta ja palkkauksesta tinkiminen näkyy vuosien päästä julkisen sektorin kasvavina kuluina (mm. lisääntyneet terveydenhuolto-, asumistuki- ja toimeentulotukikulut). Työehtosopimuksilla sovitut palkat lisäävät ennustettavuutta ja tuovat vakautta työmarkkinoille. On todennäköistä, että mikäli palkkoja ei sovita työehtosopimuksilla, alimpien palkkojen määrittäminen siirtyy poliittiseen päätöksentekoon. Tällöin palkat ovat yhä enemmän riippuvaisia kulloisistakin poliittisista voimasuhteista.

Työturvallisuudesta ja työhyvinvoinnista huolehdittava

Kuten selonteossa todetaan, tulevaisuudessa työ ja vapaa-aika sekoittuvat yhä enemmän toisiinsa. Yhä nopeammin muuttuvassa työelämässä perinteinen arkisin klo 8-16 välillä suoritettava työ ei ole enää mielekästä esimerkiksi asiakkaiden muuttuvien tarpeiden ja elämänrytmin myötä.

24/7-yhteiskunnassa on yhä tärkeämpää huolehtia työntekijöiden fyysisestä ja henkisestä hyvinvoinnista ja jaksamisesta. Lisäksi on tärkeää estää työntekijöiden jaksamisen kustannuksella tehtävää lyhytnäköistä shoppailua (mm. lepoaikojen korvaaminen rahalla). Uupunut työntekijä ei ole työturvallisuusriski vain itselleen, vaan palvelualalla hän on työturvallisuusriski myös työnantajalle, asiakkaille ja toisille työntekijöille.

Työn murros vaikuttaa myös julkisiin palveluihin

Elämän rytmin muuttuminen ja palveluiden aukioloaikojen laajentuminen vaikuttavat väistämättä myös työntekijöiden työelämän, perhe-elämä ja muun yksityiselämän yhteensovittamiseen. Aukioloaikojen laajentuminen on lisännyt muun muassa vuorohoitopaikkojen sekä julkisen liikenteen tarvetta. Nämä muutokset olisi hyvä ottaa mukaan työn murrosta koskevaan keskusteluun.

2) TYÖNANTAJA-TYÖNTEKIJÄ-SUHTEEN MUUTOS

Selonteossa otetaan kantaa alustatalouteen sekä itsensä työllistäjiin. Itsensä työllistäjien määrä kasvaa koko ajan myös palvelualalla. Muutos vaikuttaa väistämättä muun muassa lainsäädäntöön sekä työntekijöiden asemaan.

Alustataloudessa käydään paljon keskustelua siitä, mikä työtä tekevän henkilön asema on – onko hän työntekijä vai yrittäjä. Monesti nämä henkilöt mielletään työntekijöiksi, vaikka todellisuudessa heille on ulkoistettu samat riskit kuin mitkä perinteisissä työsuhteissa kuuluvat työnantajille (mm.

sosiaaliturvamaksujen ja verojen maksaminen). Kantamistaan riskeistä huolimatta työntekijät eivät kuitenkaan pysty itsenäisesti päättämään esimerkiksi työn hinnoittelusta, palkkauksesta tai palkkioiden suuruudesta.

Työntekijä-, yrittäjä- ja työnantajamääritelmät kaipaavatkin pikaista päivittämistä. Kaiken työnteettämisen pitäisi olla säänneltyä.

Työsuojelu, sosiaaliturva ja oikeus edunvalvontaan on taattava kaikille riippumatta työnteon muodosta. Alustoille olisi myös säädettävä selkeästi työnantajan status ja työlainsäädäntöön olisi saatava määräykset keikka-, silppu- ja alustatyötä tekeville työntekijöille. Lisäksi on tärkeää estää kaksien työmarkkinoiden syntyminen, jossa samaa työtä tehdään erilaisilla säännöillä.

Jos työnteettäjä välttelee työnantajavastuuta (esim. työsuhteen syntymistä), työsuhdeturvan piiriin pääseminen edellyttää työntekijältä aktiivisuutta eli käytännössä asian viemistä oikeuteen. Tapa on liian raskas ja usein työntekijän ulottumattomissa oleva keino.

3) TOIMEENTULON MUUTOS

Vaarana huono palkka ja heikko sosiaaliturva

PAMin yksiselitteinen kanta on, että palkalla on tultava toimeen. Myös lainsäädäntö tulisi saada vastaamaan muuttuvaa työelämää.

Tällä hetkellä alustataloudessa työskentelevillä työntekijöillä ei ole minipalkkaa eivätkä he kuulu työehtosopimuksen piiriin. Huonon palkan ja heikon sosiaaliturvan lisäksi työn tarjonta on epäsäännöllistä ja korvauksettomat odotusajat sekä työn etsimiseen käytetty aika pienentävät päiväansioita.

Kansainvälisen tutkimuksen mukaan vuonna 2017 keskimääräinen palkka/palkkio alustataloudessa työskentelevällä työntekijällä oli kaksi dollaria tunnilta. Eikä tästä summasta ollut vielä vähennetty sosiaaliturvamaksuja, veroja, vakuutuksia sekä mahdollisia työvälineistä aiheutuvia kuluja.

Nykyisiä työehtoja ja muita säädöksiä tulisikin laajentaa siten, että ne koskisivat myös alustatyöntekijöitä. Työehtosopimusten yleissitovuutta tulisi vahvistaa ja työntekijät tulisi saada minipalkan tai minimipalkkioiden piiriin. Myös alustatalouden palkkausjärjestelmien läpinäkyvyyttä olisi hyvä lisätä. Läpinäkyvyyden lisääminen edistäisi osaltaan yhteiskuntavastuuta sekä alustatalouden toimijoiden kilpailuneutraliteettia.

Silpputyön aiheuttamat sosiaaliturvamenot vääristävät yritysten välistä kilpailua

Työn murros lisää silpputyötä. PAMin kanta on, että yrityksen osa-aikaisille ja tuntisopimuksella työskenteleville työntekijöille maksettava sosiaaliturva voidaan nähdä eräänlaisena yritystuen muotona.

Jos palkka on niin vaillinainen, että sitä on täydennettävä sosiaaliturvalla, kyse on verovaroin maksettavista yritystuista. On hyvin todennäköistä, että osa-aika- ja tuntitöihin ei löytyisi nykyisellä tavalla työntekijöitä, jos yhteiskunta ei maksaisi heille palkkatulojen lisäksi sosiaaliturvaa elinkustannusten kattamiseen.

Matalien palkkojen ja osa-aikatyön kustannuksia yhteiskunnalle voidaan arvioida Kelan maksamien tukien määränä. Vuoden 2015 aikana erilaisia soviteltuja päivärahoja sai noin 166 000 työssäkäyvää henkilöä. Heidän joukossaan oli soviteltua peruspäivärahaa ja työmarkkinatukea sekä soviteltua ansiosidonnaista päivärahaa saaneita henkilöitä. Työssäkäyville maksettujen päivärahojen yhteissumma oli yli 430 miljoonaa euroa, josta valtion ja kuntien maksama osuus oli noin 222 miljoonaa euroa.

Päivärahojen lisäksi työssäkäyville on maksettu vuoden 2015 aikana asumistukia 133,7 miljoonaa euroa ja toimeentulotukea noin 40 miljoonaa euroa. Kun päivärahoihin lisätään nämä menot, voidaan karkeasti laskea, että riittämättömien palkkakulujen kompensoimiseen käytetty yhteiskunnan maksama summa on ollut vuonna 2015 lähes 400 miljoonaa euroa.

Työssä käyvät köyhät

Jyväskylän yliopiston tekemän tutkimuksen mukaan Suomessa on tällä hetkellä arviolta 250 000 työssä käyvää köyhää. Monet heistä työskentelevät naisvaltaisilla aloilla, kuten kaupan alalla. Merkille pantavaa on, että työssä käyvien köyhien kohdalla kyse on aktiivisista henkilöistä, joiden palkka ei työnteosta huolimatta riitä elämiseen.

Vaikka monelle työssä käyvälle köyhälle köyhyys on väliaikainen tilanne, alhaiset tulot vaikuttavat olennaisesti esimerkiksi eläkekertymiin. Työn murrosta koskevassa keskustelussa olisikin hyvä ottaa kantaa myös työssä käyvien köyhyyteen. Tämä köyhyyden muoto koskee erityisesti naisia, sillä eurooppalaisten tutkimusten mukaan naisten todennäköisyys päätyä köyhyyteen on huomattavasti suurempi kuin miesten. Ilmiö johtuu pitkälti naisten ja miesten työurien erilaisuudesta (mm. naisten työuran katkokset, osa-aikatyö sekä alhaisempi palkka).

Sosiaaliturvaa ja verotusta uudistettava

Työn murros vaikuttaa merkittävästi myös sosiaaliturvaan ja verotukseen. PAM haluaa kiinnittää valiokunnan jäsenten huomion siihen, että alustataloudessa toimivat yritykset eivät huolehdi työntekijöiden sosiaaliturvamaksuista eikä veroista. Sosiaaliturvamaksut ja verot ovat alustatyöntekijöiden omalla vastuulla. Alustataloudessa toimivilla yrityksillä ei myöskään ole yleensä fyysistä sijaintia. Tämä on johtanut siihen, että osa yrityksistä (mm. Über) on jättänyt arvonlisäverot maksamatta.

Myös vakuuttaminen pitäisi olla samalla tasolla – tehdään työ sitten työsuhteessa tai muuten. Nykyinen alivakuuttaminen johtaa kohtuuttoman pieniin eläkkeisiin tulevaisuudessa ja vääristää markkinoita, koska työsuhteessa tehtävän työn kustannus on vakuutusmaksujen johdosta korkeampi.

Harmaa talous edistää epäreilua kilpailua sekä murentaa hyvinvointiyhteiskunnan rakenteita. Veroja kiertävät yritykset saavat perusteetonta kilpailuetua suhteessa niihin toimijoihin, jotka hoitavat tunnollisesti heille asetetut velvollisuudet (mm. verot ja työnantajamaksut).

Sosiaaliturvajärjestelmän uudistus ja nykyisten lakien uudistaminen vastaamaan paremmin yhä moninaistuvia työn tekemisen muotoja voisivat olla yksi ratkaisu ongelmaan. Alustataloudessa toimiville yrityksillä voitaisiin määrätä myös velvollisuus hoitaa ennakonpidätykset. Lisäksi sekä EU:n että Suomen

kansallista kilpailulainsäädäntöä olisi muutettava siten, ettei lainsäädäntö rajoittaisi alustataloudessa työskentelevien työntekijöiden järjestäytymismahdollisuuksia.

Tilanteissa, joissa työn suorittaja voidaan rinnastaa työsuhteiseen työntekijään, kansallisen lainsäädäntömme järjestäytymiskielto ja Suomen viranomaisten noudattama tiukka kilpailusäädösten tulkinta voivat johtaa kohtuuttomiin tilanteisiin. Työn suorittajien on voitava valvoa etujaan kollektiivina, kun kyse ei ole aidosta yritystoiminnasta.

4) OSAAMISEN MUUTOS

Työelämän uudet taidot ja elinikäinen oppiminen

Tulevaisuusselonteossa käsitellään tulevaisuuden työelämän vaatimia taitoja sekä elinikäistä oppimista osana työn murrosta. Selonteossa todetaan muun muassa, että työn murroksessa selviämiseksi tärkeintä on vahva sosiaalinen pääoma. PAM on samaa mieltä selonteon kirjoittajien kanssa siitä, että muuttuva työelämä edellyttää kansalaisilta uusia taitoja ja elinikäinen oppiminen on tulevaisuudessa entistä tärkeämpää.

Tutkimusten mukaan jo nyt vähemmän tietoteknisiä taitoja omaavat työntekijät jäävät työmarkkinoiden ulkopuolelle ja vähiten taitoja omaavilla työntekijöillä on jo nyt heikoimmat mahdollisuudet päästä työnantajan tarjoamaan koulutukseen. Huolestuttavaa on se, että OECD:n teettämän tutkimuksen mukaan työntekijöiden digitaaliset taidot ovat jo nyt polarisoituneet Suomessa.

Elinikäisen oppimisen tärkeyttä korostaa myös se, että ennusteiden mukaan yhä useammalla työntekijällä on tulevaisuudessa yhä useampia ammatteja ja työuria. Osittain muutos johtuu siitä, että työn murroksen myötä ammatteja katoaa ja syntyy nopeammin kuin aiempina vuosikymmeninä. Kuten selonteossa todetaan, osaamisen kehittämisellä on suuri merkitys siinä, miten työntekijä selviää työuran mahdollisista katkoista ja muutoksista.

Merkille pantavaa on, että ammatillisen koulutuksen reformissa oppimista on siirretty yhä enemmän työpaikoille. Yritykset eivät kuitenkaan saa korvausta koulutussopimusoppilaista, toisin kuin oppisopimusoppilaista. Käytäntö saattaa heikentää yritysten halukkuutta ottaa koulutussopimusoppilaita. Uudistus saattaa pahimmillaan johtaa siihen, ettei opiskelijoille löydy riittävästi harjoittelupaikkoja tai että harjoittelupaikat ovat laadultaan hyvin eritasoisia.

Huoli harjoittelupaikoista ei ole turha. Osa palvelualan yrityksistä on jo nyt todennut, etteivät he tule ottamaan koulutussopimusopiskelijoita, koska käytännössä uudistus tarkoittaisi sitä, että yritykset kouluttaisivat korvauksetta työntekijöitä kilpailijoidensa palvelukseen.

Opiskelijoiden ohjaaminen muuttaa myös työntekijöiden roolia. Tästä syystä on tärkeää huolehtia henkilöstön valmiuksista (mm. kyvyt ohjata ja arvioida oppijoita), jotta opiskelijoiden yhtenäinen ja tasapuolinen kohtelu taataan, oppimisen taso säilyy riittävänä ja työpaikoilla tapahtuva oppiminen täyttää tutkintovaatimukset.

Tukea muuttuvan työelämän haasteisiin

Ennusteiden mukaan suorittavien, rutiiniluonteisten töiden määrä tulee vähenemään ja asiantuntijatöiden osuus kasvamaan. Suomen menestys edellyttää sitä, että kansalaisten taitoja kehitetään vastaamaan tulevaisuuden muuttuvia tarpeita. Erityistä tukea tulevaisuuden muutoksissa tarvitsevat työelämässä haavoittuvassa asemassa olevat, kuten vammaiset, pitkäaikaissairaat ja osatyökykyiset, joita työskentelee myös esimerkiksi palvelualoilla.

Digitaalisten taitojen lisäksi työntekijät tarvitsevat tulevaisuudessa muun muassa sosiaalisia taitoja, ongelmanratkaisutaitoja sekä päätöksentekotaitoja. Pelkkä koulutuksen tarjoaminen ei kuitenkaan ratkaise ongelmaa, sillä koulutukseen hakeutuvat monesti aktiivisimmat ja taidoiltaan keskitasoa paremmin osaavat henkilöt. Tulevaisuudessa tarvittavien taitojen kehittäminen vaatiikin uudenlaista otetta.

Lisäksi Suomen väestö ikääntyy lähivuosina nopeammin kuin useissa muissa maissa. Tästä syystä on tärkeää, että työikäisen väestön työelämässä pysymistä tuetaan tulevaisuudessa yhä enemmän muun muassa aktiivisella työvoimapolitiikalla ja koulutusmahdollisuuksia lisäämällä.

Kansallisen koulutusrahaston perustaminen voisi olla yksi tapa mahdollistaa suomalaisille aiempaa paremmat ja tasa-arvoisemmat mahdollisuudet elinikäiseen ja ammatillisia valmiuksia kehittävään oppimiseen. Tällaisia työn murroksessa ja muutostilanteissa tukevia koulutusrahastoja on perustettu esimerkiksi Britanniaan ja Tanskaan.

5) TYÖN YHTEISKUNNALLISEN MERKITYKSEN MUUTOS

Työ ei enää kiinnitä kaikki kansalaisia yhteiskuntaan. Tästä syystä on hyvä, että selonteossa tarkastellaan myös työn merkityksellisyyttä osana työn murrosta.

Vaikka työn merkityksellisyydessä on usein kyse yksilön kokemuksesta, silti yksittäisten henkilöiden kokemuksilla on taipumusta skaalautua trendiksi. Tämä ilmiö näkyy globaalisti muun muassa hedonismi, individualismin ja poliittisen populismin kasvuna. Nämä ilmiöt heijastuvat jo nyt sekä työmarkkinoille että yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Esimerkiksi jos henkilö ei löydä itselleen mielekästä työtä Suomesta, hän saattaa lähteä ulkomaille töihin tai syrjäytyä. Kummassakin tapauksessa kyse on yhteiskunnan kannalta suuresta menetyksestä.

Tällä hetkellä Suomessa on yli 70 000 syrjäytynyttä nuorta. Vaikka ongelma koskee koko maata, syrjäytyminen näyttää kasautuvat erityisesti tietyille maantieteellisille alueilla, kuten Kainuuseen ja Itä-Suomeen. PAM toivoo, että tulevaisuuden työelämää koskevissa pohdinnoissa otetaan kantaa myös syrjäytymisen estämiseen, huomioidaan syrjäytymisen yhteys alueiden maantieteelliseen sijaintiin sekä luodaan konkreettisia työkaluja syrjäytymisen estämiseksi ja työllisyyden edistämiseksi.

LOPUKSI

Globalisaatio ja digitalisaatio vaikuttavat väistämättä suomalaisten ja Suomessa toimivien yritysten toimintaan. Maantieteellisesti syrjäisessä ja harvaan asutussa Suomessa elinkustannukset ovat jopa

eurooppalaisittain verrattuna korkeat. Tästä syystä Suomen ei ole kannattavaa kilpailla esimerkiksi halpatyömaiden kanssa.

Suomen kilpailuetu voi sen sijaan tulevaisuudessa perustua nykyistä korkeampaan tuottavuuteen, digitalisaation tuomien mahdollisuuksien hyödyntämiseen, kansainvälisesti korkeatasoisiin palveluprosesseihin, ilmaiseen koulutukseen, vahvaan ammattiosaamiseen sekä yhteiskuntaan, jossa julkisen sektorin ja työntekijöiden lisäksi työnantajat kantavat vastuunsa hyvinvoinnista ja maamme monipuolisesta kilpailukyvystä. Palvelujen ja palvelualojen työntekijöiden rooli on työn murroksen myötä yhä merkittävämpi.

Helsingissä 15.11.2017

PALVELUALOJEN AMMATTILIITTO PAM ry
Ann Selin
puheenjohtaja

Lisätietoja:
Katri Jakosuo
elinkeinopoliittinen asiantuntija
puh. 044 750 4529
katri.jakosuo@pam.fi

Palvelualojen ammattiliitto

Servicefacket

Näkemyksiä työn murroksesta

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. osa: Jaettu ymmärrys työn murroksesta, VNS 6/2017 vp

Tulevaisuusvaliokunta 17.11.2017

Työn murros ja digitalisaatio palvelualoilla

Digitalisaatio vähentänyt tai poistanut raskaita, rutiiniluonteisia ja työturvallisuuden kannalta vaarallisia tehtäviä

- esimerkiksi dynaaminen varastointi, verkkokauppa, itsepalvelukassat ja siivousrobotit lisääntyneet.

Tulevaisuudessa palvelualan työt painottuvat yhä enemmän asiakkaiden palveluun, neuvontaan ja opastukseen.

Erilaisten alustojen käyttö palvelualalla lisääntynyt (mm. AirBnb ja Wolt) ja itsensä työllistäjien määrä kasvanut. Haasteina mm.:

- työntekijöiden toimeentulo, sosiaaliturva ja verotus sekä mahdollisuus kouluttautua ja ylläpitää osaamistaan
- arviointimenetelmien ja mainejärjestelmien vaikutukset työtarjouksiin
- itsensä työllistäjillä yrittäjän velvoitteet ilman vapauksia.

Toimintaympäristö on jo nyt muuttunut

Jo nyt Suomessa 250 000 työssä käyvää köyhää (naisvaltaiset alat, kaupan ala), myös monen itsensä työllistäjien palkkataso matala.

Silppu-, keikka- ja alustatyön aiheuttamat sosiaaliturvamenot vääristävät yritysten välistä kilpailua.

Henkinen ja fyysinen työturvallisuus huomioitava, sillä uupunut työntekijä turvallisuusuhka työnantajalle, asiakkaille ja työkavereille.

Julkisten palveluiden tarve muuttunut 24/7-yhteiskunnan myötä.

Koulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen panostettava:

- *Jo nyt vähemmän tietoteknisiä taitoja omaavat työntekijät jäävät työmarkkinoiden ulkopuolelle ja vähiten taitoja omaavilla työntekijöillä on jo nyt heikoimmat mahdollisuudet päästä työnantajan tarjoamaan koulutukseen.*

Ratkaisuja työn murroksen hallintaan

Työehtosopimusten yleissitovuutta vahvistettava (vakaus ja ennustettavuus)

Kansallinen koulutusrahasto tukemaan ammattiosaamisen kehittämistä

Julkisten palveluiden kehittäminen (vuorohoitopaikat ja julkinen liikenne)

Sosiaaliturvajärjestelmän ja nykyisten lakien uudistaminen, esim.

- työntekijä-, yrittäjä- ja työnantajamääritelmät päivitettävä
- työlainsäädäntöön määräykset keikka-, silppu- ja alustatyötä tekeville työntekijöille (mm. työehdot ja työsuojelu)
- sosiaaliturvamenoja tarkasteltava yritystukina, reilua kilpailua edistettävä

Konkreettisia työkaluja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen, huomioitava maantieteelliset erot.